

גדרים ז

משה שווערד

1. רבי עקיבא איגר מסכת גדרים דף ז עמוד א

גמ' יש יד לצדקה. קשה לי הא הר"ן לעיל ד"ה בעי ר"פ כתב הא דמיבעי בקידושין ולא ילפי' במה מצינו מנדרים דלמא גדרים חמירי דאפי' בדבורא בעלמא חיילא משא"כ בקידושין א"כ מאי מספקא ליה הכא בצדקה הא צדקה דמתפס בדיבור שפיר יש ללמוד מנדרים

2. אילת השחר

יש יד לצדקה. ונגליון הש"ס הקשה
דהא צדקה אפשר לילף במה מצינו
מנדרים, דהא הס"ג חלים בדיבור, ולא
סייך כאן תירוץ הר"ן כמו שמירץ בקידושין
דנריך כסף או שטר או ביאה. הנה לא
הוקשה לו על בעיא דפיאה, משום דפיאה
קל ואינו יכול לעשות פיאה בכל דבר ואינה
אלא באוכל ונשמר וגידולו מן הארץ
ולקיטתו כאחת כמבואר בפ"א דפיאה, ולא
דמי לנדרים ונזירות דיכול תמיד לקבל על
עצמו, אבל בצדקה קשה לו דהא זה ג"כ
תמיד יכול לקבל על עצמו.

3. הר"ן מסכת גדרים דף ו עמוד ב

יש יד לצדקה או אין יד לצדקה - פי' אם תמצא לומר דיש יד לפאה כיון דחמירה דבעל כרחיה חייביה רחמנא בעיקר פאה לצדקה מאי כך פירשו רבותי ולא נראה לי דהא בעיקר צדקה נמי בע"כ מחייב וכי תימא לא מחייב בכלה פאה נמי לא מחייב אלא בשעורא ולא שדה כולה לכך נראה דהני תרתי בעיי לאו בהדדי איתמר ולא שייכי באם ת"ל.

4. אילת השחר

יש יד להפקר וכו' היינו צדקה. ל"ע
הא צדקה דאיתקש לקרבנות ועובר
בכל תאחר אס אמר הרי עלי ליתן צדקה
ומ"מ אס אמר הרי עלי להפקיר אינו עובר
בל תאחר, וא"כ איך אפשר לומר היינו
צדקה.

5. הר"ן מסכת גדרים דף ז עמוד א

ולענין הלכה בקדושין נקיטינן לחומרא דיש יד דכיון דבעיין לא אפשר ליה ספיקא דאורייתא ולחומרא ובפאה
וצדקה כתב הרשב"א ז"ל נמי דאזלינן לחומרא כיון דסלקו בתיקו וכן כתב הרמב"ן ז"ל בהלכותיו דבעיין דצדקה לא אפשר ליה ספיקא בהדיא וסוגיין דיש יד לצדקה וקיימא לן נמי דכל תיקו דאיסורא לחומרא - ומאי דאמר ז"ל דסוגיין דיש יד לצדקה היינו משום דקאמרינן אם תמצא לומר יש יד לצדקה וזה אפשר הוא על דרך הרמב"ם ז"ל שפוסק בכל מקום כאם תמצא

לומר, **אבל במאי דקאמר דקיימא לן נמי דכל תיקו דאיסורא לחומרא ונראה שהסכים גם כן לזה הרשב"א ז"ל ותמהני עליהן שהרי סוגיא מפורשת היא בסוף פרק הזרוע והלחיים (חולין דף קלד) שספק ממון עניים הרי הוא ספק ממון דאזלינן ביה לקולא לנתבע** מדמקשינן התם אמתני' דגר שנתגייר והיה לו פרה נשחטת וכו' תנן ספק ממון פטור אלמא ספיקא לקולא ורמינהו חורי נמלים שבתוך הקמה וכו', ואיצטריך לשנויי הכא פרה בחזקת פטורא קיימא קמה בחזקת חיוב קיימא הא לאו הכי ספק פטור ואם איתא דספק ממון עניים הוה ליה ספיקא דאיסורא למה לי לשנויי הכי, ועוד דהתם נמי אקשי ליה אביי והרי עיסה דבחזקת פטורא ותנן גר שנתגייר וכו' ספק חייב ואמר ליה ספק איסורא לחומרא ספק ממון לקולא ואם איתא דספק עניים מקרי ספק איסורא בההוא פירוקא גופה הוה מצי לשנויי ליה הא דאקשי מחורי נמלים אמתני', ועוד דאמרינן התם בפ"ק דיומא (דף ח:): תנן התם הנתומין לא חייבו אותם להפריש אלא כדי תרומת מעשר וחלה ואקשינן בשלמא תרומה גדולה דתניא וכו' מעשר ראשון ומעשר עני המוציא מחבירו עליו הראיה כלומר דליכא ספיקא דאיסורא אלא דממונא וממונא המוציא מחבירו עליו הראיה אלא מעשר שני נפרשוה ונסקוה וניכלוה בירושלים ואם איתא דספק עניים ספיקא דאיסורא הוא כי היכי דקשיא ליה מעשר שני תקשי ליה נמי מעשר עני אלא ודאי ספיקא דממון עניים לא מקרי ספיקא דאיסורא אלא ספיקא דממונא ולקולא **ולפיכך איני מתחוויר בדבריהם ז"ל בזה, וגבי הפקר אין ספק דהוה ליה ספיקא דממון ולקולא ואין יד, וכן נמי גבי בית הכסא דאפי' אם תמצא לומר זימון מועיל לא מהני אלא מדרבנן והוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא.**

6. שערים מצויינים בהלכה

הזמינו לביהכ"ס כו', יש יד או אין יד תיבעי ליה. פירשו התוס' כמו לשון תיקו, ולשון הגמ' במסכת זו משונה. וכבר כתבנו מזה בריש המס' (ב: ד"ה ותו). נפסק הר"ן דאפי' אם תמצא לומר דזימון מועיל לא מהני אלא מדרבנן, והוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא. כוונתו לענין יד, וכגון שאמר בית זה לביהכ"ס ועל הבית השני אמר ובית זה, ולא אמר וגם זה, הרי בית השני ספק אי יש יד או אין יד, והוי ספק דרבנן ולקולא, ומשמע דאפי' לכתחלה מותר לקרות קר"ש בה. || וברמב"ם (קר"ש פ"ג ה"ג) וכשו"ע (או"ח סי' פג סי"ג) פסקו דלכתחלה אסור, ואם קרא בו יצא. ובמס' שבת (סה: ד"ה אשה) הבאנו דברי הר"ן והרא"ש דכל תיקו דאורייתא לחומרא ובדרבנן לקולא. ובהגהות מיימוני (חומ"צ פ"ב הט"ו) הביא שיטת הגאונים דכל תיקו דאיסורא לחומרא אפי' בדרבנן. וכ"כ ביש"ש (ביצה פ"ג סי' מג) דאם לא נפשטה האיבעיא אזלינן בדרבנן לקולא, אבל אם כתוב בגמ' תיקו אזלינן לחומרא, כיון דרב אשי וחכמי דורו חתמו הש"ס וכתבו תיקו והניחו בספק עד שיבא אליהו אזלינן לחומרא, עי"ש במס' שבת שהארכו בזה. וע"ע בדברינו כמס' ביצה (יד: ד"ה בעי).

7. הר"ן מסכת נדרים דף ז עמוד א

מודה היה ר"ע לענין מלקות שאינו לוקה - דהא מספיקא הוא שהיה מחמיר ולא שהיה הדבר ברור לו ומיהו שמעינן זידות נמי למלקות איתרבו דאי לא מאי מודה ר"ע פשיטא.

8. הר"ן מסכת נדרים דף ז עמוד א

דניא מינד דכ"ע אסור - כלומר אסור ולוקה, ומיהו דוקא בדאמר שאני אוכל לך כדאמר שמואל לעיל /נדרים/ (דף ד:): גבי מופרשני מרוחקני בכולן עד שיאמר שאני אוכל לך וכו' ובנדינא נמי דכותייהו שהוא לשון הרחקה.

9. תוספות מסכת נדרים דף ז עמוד א

מנודה אני לך - [1] פ' ריצב"א דלשמואל דאמר גבי מודרני מופרשני דבעי שיאמר עמו שאני אוכל ה"ה הכא גבי מנודה אני לך דבעי שיאמר עמו שאני אוכל לך דאל"כ אמרי' דלמא דלא קיימא בד' אמות דילך קאמר ליה כמו כי מרוחקני ממך דטפי משנינן לישנא דמנודה מלישנא דמרוחקני ול"נ דא"כ שמואל היה לו להמתין לומר דבריו עד כאן והוה קאי אכולה מילתא דמתני' [2] לכ"נ לר"י דהכא ודאי מודה שמואל דלא בעינן שאני אוכל לך דאין לספקו בהרחקת ד"א דאמר ליה בלשון נידוי לפי שאין אדם רגיל להזכיר לשון נידוי על עצמו כשא"ל לחבירו לא אעמוד בד"א שלך לפי שגנאי הוא לו להזכיר לשון נידוי לעצמו אלא אומר בפירושו להרחיק ד"א ממנו והלכך כיון דאין לספק מנודה אני לך בהרחקת ד"א א"כ ודאי לשון נדר הוא ר"ל לשון נע ונד ומרוחק מהנאתו כדמסיק בגמרא שאינו לוקה.

10. הר"ן מסכת נדרים דף ז עמוד א

משמתנא מינך דכ"ע שרי - דאפילו אמר שאני אוכל לך איסורא נמי ליכא שאין זה לשון נדר אלא לשון שמתנא והיינו נמי דבעובדא דההוא גברא דאמר משמתנא מנכסי אמרינן ופליגא דרב חסדא אע"ג דמנכסי הוי מוכיח [כאילו אמר] שאני אוכל לך.

11. תוספות מסכת נדרים דף ז עמוד א

משמתנא כ"ע לא פליגי דשרי - דלשון קללה הוא כמו מקוללני ממך ואפילו את"ל שמנדה עצמו מלעמוד בד' אמותיו מכ"מ איסור הנאה לא משמע.

12. הר"ן מסכת נדרים דף ז עמוד א

ולענין הלכה לא קיימא לן כר' עקיבא מדאמרינן דלית דחש לה - ועוד דקיימא לן הלכה כר' עקיבא מחבירו ולא מחבירי הלכך נדינא ממך שאני אוכל לך אסור ולוקה, נדינא מינך בלחוד שרי, מנודה אני לך שאני אוכל לך נמי שרי ואין צריך לומר משמתנא מינך שאני אוכל לך, וכן פסק הרמב"ן ז"ל בהלכותיו ולא נתבררו בזה דברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ח מהלכות נדרים.

13. הר"ן מסכת נדרים דף ז עמוד ב

נדהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו - דכיון דבפניו נדהו אליהם נדוייה ולא מיעקר אלא בפניו דומיא דמאי דמאי דאמרינן בפ' השולח (גיטין דף לג) כל מילתא דמתעבידא בי עשרה צריכה בי עשרה למשלפה, ולא נהירא אלא טעמא דמילתא משום חשדא דאי מתירין לו שלא בפניו פעמים שיתירוהו והמנודה לא ידע וכשלא ינהגו בו נידוי יבא לחשדא אבל כשנדהו שלא בפניו ליכא חשדא שאף הוא סובר שמא התירוהו שלא בפניו כשם שנדוהו שלא בפניו וזה כאותה שאמרו לקמן בפ' ר"א נדרים/ (דף סה) המודר הנאה מחבירו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו ומפרש בירושלמי דטעמא משום חשדא ולפי זה כל שהודיעוהו דליכא חשדא מתירין לו שלא בפניו וכל שהתירוהו נמי אע"פ שלא הודיעוהו מותר דיעבד.

14. דף על הדף: נידוהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו.

כתב הרא"ש בשם י"מ טעמא דמילתא מפני חשד, שאחרים רואים שמזוללים בנידוי שלו, וישאלו אותו אם התירו לו, והוא לא ידע שהתירו לו, ויבא להקל בנידוים בחרמות. אבל הר"ן כתב גם כן מפני החשד, אלא שכתב שהחשד הוא רק על המנודה עצמו, שכשיראה שמקלין בהנידוי, יבא לחשדן שמזוללין בנידוי נידוי. וכתב בשו"ת מהרי"ט דהלון (החדשות סי' ע"ג) דאיכא נפק"מ טובא בין פירוש הרא"ש לפירוש הר"ן. א' דלהר"ן אם הודיעו להמנודה עצמו סגי בזה, משא"כ להרא"ש לא סגי בזה עד שיכריזו ויודיעו לעלמא שהתירו לו, דכו"ע שמעי בהכרזה [קצ"ע דביבמות פ' החולץ איתא דאיכא דשמעי באיסורא ולא שמעי בהכרזה].
ב' ועוד יש נק"מ דלהרא"ש דאתי מני' חורבא לעלמא, שיבואו כו"ע לידי זלזול בחרמות, גם אם התירו בדיעבד אינו מותר, משא"כ להר"ן דהחשש הוא רק על המנודה עצמו, שיבא להקל בנידויו, שלא ידע שהתירו לו, בדיעבד אם התירו שלא בפניו הרי זה מותר דכולי האי לא חיישינן, עיין בבית יוסף יו"ד סי' של"ד.

15. תוספות מסכת נדרים דף ז עמוד ב

נדהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו - יש לפרש דשפיר מועיל גם שלא בפניו אלא לכבודו של מנודה דכמו שביישו לפניו כך יש לפייסו לפניו אע"פ שנדהו בדין אי נמי בעי למימר דכיון שנדהו בפניו אליהם הנידוי כל כך שלא יועיל ההיתר אלא בפניו כעין שנדהו ודכוותה אמרינן בגיטין (דף לג): כל מילתא דמתאמרא בפני י' צריכא בי י' [למשלפא].

16. הר"ן מסכת נדרים דף ז עמוד ב

ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי - לא שיהא בנדוי מאליו אלא ראוי להתנדות קאמר שהרי המזכיר עצמו צריך נדוי והיאך יהא חמור ממנו השומע ושותק אלא כדאמרן

17. הר"ן מסכת נדרים דף ז עמוד ב

שבכל מקום - טעמא קא יהיב למאי דאמרינן ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי שהרי עכשיו חמור דשם עניות מצויה דכתיב (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אליך וברכתיך ומדהזכרת השם למצוה מביאה ברכה ועושר הזכרה לשוא גורמת עניות אי נמי מדכתיב גבי שבועת שקר (זכריה ה) וכלתו ואת עציו ואת אבניו ובתמורה (דף ג:) מדמי הזכרת שם לבטלה לשבועת שקר.

18. שערים מצויינים בהלכה

שם ע"כ השומע הזכרת השם מפי תבירו צריך לנדותו. פירשו הראשונים דהיינו לבטלה. וכתבו הר"ן והרא"ש דאמרינן בריש מס' תמורה (ג:) אזהרה למוציא שם שמים לבטלה דכתיב (עקב י-כ) "את ה' אלקיך תירא". ועי' ברמב"ם (ברכות פ"א הט"ו) דהמכרך ברכה שאינה צריכה הרי זה כנשבע לשוא, ומקורו במס' ברכות (לג.). ובמס' תמורה נמי משמע דהוא איסור דאורייתא, אלא שיש לומר דאינו אלא עשה ד"את ה' תירא". אבל התוס' במס' ר"ה (לג. ד"ה הא) ובעירובין (צו. ד"ה דילמא) כתבו, דההוא דתמורה מיירי בלא ברכה, אבל ברכה שאינה צריכה כיון שעכ"פ הזכיר השם דרך סיפור שבחו אין בו אלא איסור דרבנן. ועי' במג"א (סי' רטו סק"ז) ובמחנה"ש שם, ובנשמת אדם (כלל ה ס"א). ובחי' חתם סופר (כתובות כד:) כתב, דליכא איסור דאורייתא בברכה שאינה צריכה כגון

19. הר"ן מסכת נדרים דף ז עמוד ב

או מיתה או עוני - אלמא שוו להדדי, והקישו בתוספות מאי איריא שומע הזכרת השם מפי תבירו דצריך לנדותו הא אמרינן בירושלמי דכל שאינו עושה כשורה צריך לנדותו, והכי נמי מוכח בדוכתי טובא דאמרינן בפ"ק דקדושין (דף לט) חזיוהו לההוא גברא דהוה זרע ביני גופני אמרי ניתי מר ונשמתי וכו' ובפרק ואלו מגלחין (מ"ק דף יז) אמרינן דאמתייה דרבי חזיתיה לההוא גברא דהוה מחי לבנו גדול ואמרה ליה ליהוי ההוא גברא בשמתא, ותירצו דאין הכי נמי אלא מיהו בהזכרת השם בלחוד הוא דאמר דאם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי מפני שענשה חמור וכדכתיבנא.

20. הר"ן מסכת נדרים דף ז עמוד ב

שנאמר כי מתו כל האנשים וגו' - דלא מתו ממש כדאמרינן לקמן בפרק ר"א /נדרים/ (דף סד:) דמהוי הוו דכל מקום שנאמר נצים ונצבים אינם אלא דתן ואבירם ואינהו הוו במחלוקת של קרח אלא דמפני שהענו אמר כי מתו דאע"ג דאמרינן התם דארבעה חשובין כמת עני וסומא ומצורע ומי שאין לו בנים הכא ודאי מעניות קאמר דאין לומר שנסתמו דהא כתיב במחלוקתו של קרח (במדבר טז) העיני האנשים ההם תנקר וליכא למימר נמי שהיו מצורעין דהא כתיב (דברים יא ו) בקרב כל ישראל וליכא למימר שנתרפאו במתן תורה דהא אמרינן שחזרו למומן במעשה העגל וליכא למימר דמשום שלא היה להם בנים אמר כי מתו דא"כ היכי א"ל מפני זה שוב מצרימה וכי מפני שלא היה להם בנים לא היו נשמעין למלכות להלשינו אל פרעה אלא ודאי מפני שירדו מנכסיהם ולא היו דבריהם נשמעים.

21. מהרי"ץ חיות

לסודות דנזה אין ספק כודאי. ועי' ת"ש הרב משנה למנך פ"ד מהל' תננות עניים : ע"כ ר"ן ד"ה שנאמר כי מתו כל האנשים וכו' וליכא לתימר שהיו תלופים דכרי כתיב בקרב כל ישראל . ל"ב דכיו לע"ג דהרי קי"ל (הריוות י' ע"א) דתלופע לפני הדבור אינו מעמא ננגעים . רק משעת הדבור ואלו. ודמן ואבירם היו תלופים קודם מתן תורה . ומפ"ז גם אח"כ כשיתנה תורה היו יכולין להיות נקרב המהנה. ולא הלכיו לשלח חוץ לג' תננות כשאר תלופע ונ"ע . ואולי דרך לטעון שומאה אינו מעמא לפני הדבור. אבל לטעון שלוח חוץ לג' תננות דקי"ל ביד ישב שאינו יושב אף עס שאר תלופים . ראיו שאינו נוגע לטעניו שומאה . וא"כ אף נגוע שקודם הדבור היה נשחלת חוץ לג' תננות . ועי' רא"ש לקמן ס"ד קוף ע"כ ש"י נ"כ כשיעח הר"ן כאן :

22. תוספות מסכת נדרים דף ז עמוד ב

משמת נפשיה והדר משמת בר בי רב - [1] פר"ת שזה היה עושה כדי שלא ישכח להתיר הנידוי של בר בי רב אבל עכשיו משמת נפשיה מתוך כך שהיה זכור להתיר שלו זכור יהיה נמי להתיר של בר בי רב [2] ור"י פירש דלכפרה היה עושה כך שלא יענש במה שמנדה צורבא מדרבנן כי בקושי יש לנדותו כדאמרין (בפסחים נב.) ממנו אנגיידא ולא ממנו אשמתא ואע"פ שזה היה מתחייב שמתא מן הדין אעפ"כ היה ירא מן העונש לכך היה משמת נפשיה לכפרה.

23. בית הבחירה למאירי מסכת נדרים דף ז עמוד ב

לענין ביאור זה שאמרו משמת נפשיה והדר משמת בר בי רב גדולי הרבנים מפרשים [3] כדי שישתתף בצערן ויש מפרשים כדי שלא יתיאש מהיתרו ויזכרהו מתוך שלו ויש מפרשים לכבוד תורה שהיה קשה בעיניו על שהיה צריך לנדותו ומנדה עצמו להתכפר לו מעונש נדויו:

24. הר"ן מסכת נדרים דף ז עמוד ב

וכי עייל לביתיה שרי לנפשיה - כדי שלא יצטרכו בני ביתו להתרחק ממנו ומהא משמע דמנודה אפילו בני ביתו נוהגין בו נדוי

25. שולחן ערוך יורה דעה הלכות נידוי וחרם סימן שלד סעיף לו

השומע הזכרת השם מפי חברו לשוא, או שנשבע בפניו לשקר, או שבירך ברכה שאינה צריכה, חייב לנדותו; ואם לא נידהו, הוא עצמו חייב נידוי, וצריך להתיר לו מיד, כדי שלא יהא מכשול לאחרים.

26. רבי עקיבא איגר יורה דעה סימן שלד

חייב לנדותו. בת' רמ"א (סי' קל"ב אות ד') כתב דעכשיו שרגילים בכך הוי כאומר מותר ובכלל שוגג יחשב (ומזה בא המנהג שלא לנדותו. סמ"ג ס"י רמ"א) ומ"מ המחמיר לנדותו ומתיר לו מיד תע"ב:

27. שיעורי ר' דוד: (תלה) בגדר החיוב נידוי על השומע אם לא נדהו

והנה הרמב"ם (בפ"ו מהל' ת"ת הי"ד) מנה כ"ד דברים שחייבים עליהם נידוי, וצ"ב מ"ט לא כתב כ"ה דברים, דהיינו גם השומע הזכרת ש"ש וכו' שאם לא נידהו הוא עצמו יהא בנידוי, ועיין בלח"מ מש"כ בזה, ועיין בסמוך. ובשטמ"ק כאן הביא, דדוקא כשהמזכיר הוא מזיד, אבל אם שוגג הוא אסור לנדותו וכו' ע"ש. ולכאורה צ"ע מאי ס"ד דאף בשוגג יהא חייב בנידוי.

אכן לפמש"כ א"ש, דהכא החיוב הוא על השומע, שצריך הוא למחות בהמזכיר ש"ש, דכך הוא צורת המחאה ע"י שינדהו, דאם אינו מוחה ומנדהו, חשיב שמסכים לדבריו, וכאילו הזכיר בעצמו שם שמים לבטלה, ולכן גם הוא חייב נידוי, [ודוגמה לזה מצינו ביוסף שנענש שמת קודם אחיו, מחמת ששמע 'עבדך אבינו' ולא מחה, וכעין זה ה"ה הכא הוי חיוב על השומע למחות ע"י שינדהו].

ומה"ט ס"ד שאפ"ל אם הזכיר ש"ש בשוגג נמי יהא חייב לנדותו, משום דעצם שמיעת השם לבטלה היא המחייבת וכנ"ל, קמ"ל דאפ"ה בשוגג אסור לנדותו.

ולפי"ז א"ש נמי למה לא מנה הרמב"ם כ"ה דברים, כיון שיסוד חיובו של השומע הוא ג"כ אותו חטא של המזכיר, דנחשב גם הוא למזכיר ש"ש לבטלה וכנ"ל. ועי' להלן סי' ל"ג.

28. שיעורי ר' דוד: (תמו) בגדר חיוב השומע, דאם אינו מנדה הרי הוא כאילו הזכיר בעצמו ש"ש

והנה ביסוד דין זה דהוי על השומע, צ"ע אם היינו נמי משום המנודה, דעונשו של המזכיר ש"ש לבטלה הוי נידוי מהשומע, דהיינו נדוי להשומע, (כענין יד העדים תהיה בו בראשונה), או דזה הוי דין על השומע מחמת שומע, דשומע ש"ש לבטלה הוי עליו חיוב לנדות מחמת שומע.

ונראה דמכל הסוגיא ומהראשונים מוכח, דדין זה דהשומע האזכרה חייב לנדותו [ואם לא נדוהו הוא עצמו יהא בנידוי], אין זה משום העבירה שעשה המזכיר.

דאי הוי זה חיוב נדוי עליו משום העבירה כמו על שאר דברים דחייב נדוי, א"כ מ"ט הוי דין זה דוקא על השומע, ולא על אחר דלא שמע.

אלא ודאי דהוא דין בשומע דחייב לנדותו מדין שומע (וכנ"ל ס"ק הקודם).

והיינו משום דאם אינו מנדהו הוי הוא עצמו כאילו הוציא ש"ש לבטלה, ומה"ט הוא דאם לא נדהו הוא עצמו יהא בנידוי, [לא מפני שלא העניש את חברו המזכיר, אלא מפני שאם לא נדהו הרי הוא בעצמו כמזכיר].

ומה"ט חיוב זה שהשומע חייב לנדונו, משמעות הדבר [וכ"כ המאירי] דהוי עליו החיוב תיכף כששומע, דצריך לנדונו מיד ממש, ואף קודם ידיעת המנודה חייב לנדונו. ומשום דכיון דחיובו לנדונו הוא כדי שלא יהא עליו דין מוציא ש"ש לבטלה, א"כ אם לא נדהו מיד, שוב אין לו תקנה, ולא מהני מה שינדה אח"כ, דמיד ששמע ושתק, נחשב כבר כמו שהוא בעצמו הוציא ש"ש לבטלה, ונתחייב נידוי, ולכן חייב לנדונו תיכף כששומע.

29. שערם מצויינים בהלכה

שכל מקום שהזכרת השם מצויה עניות מצויה. כתבו התוס' והרא"ש והר"ן דילפינן מדכתיב "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך" ומדהזכרת השם למצוה מביא ברכה והיינו עושר דכתיב "וברכך בכל מעשה ידיך", ממילא הזכרה לבטלה מביא עניות. ענין זה דברכה היינו עושר דרשו נמי במ"ר (פ' לך) דאמר הקב"ה לאברהם ואברכך בממון, וכן (פ' נשא) בברכת כהנים, יברכך שיתברכו נכסיך. והא דילפינן מדכתיב "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך", דהיינו במקום מצוה, פי' המהרש"א (ברכות ו. חא"ג) דברי הגמ', דאפי' אחד שעוסק בתורה שכינה עמו שנאמר "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך" דהיינו דבדרך לימוד התורה מותר להזכיר. ובשאלת יעב"ץ (ח"א סי' פא) כתב, דהוא למד גמ' לפני אביו הגאון החכ"צ, וכשהיה מגיע לפסוקים קרא השם בכינוי, וגער בו אביו והורה לו שיקרא את השם כהוגן, והביא ראיה מגמ' ברכות (כב.). בבעל קרי, דס"ל לחד תנא דמציע את הגמ' ובלבד שלא יזכיר אזכרות שבו, ומבואר דאם

אינו בע"ק מזכיר. ועוד כתב דאפי' נוסח הברכה המובאת בגמ' מותר לשנן אותה עם השם. אבל החיד"א בברכי יוסף (סי' רטו) כתב, דמנהג רבנן קשישאי שלא לעשות כן, אבל נוטה לדבריו דבפסוקים יש להזכיר. ועי' בב"ח (או"ח סי' תרכא) שכתב, דכיון דפסוק הוא דקרינן, אין בזה משום מוציא ש"ש לבטלה אפי' קורא המקרא אלף פעמים ביום כו'. ועי' בסה"ק דרך פקודין (מ"ע ד) בשם רבינו הגה"ק החוזה מלובלין, דאם לא נראה הלכנה בזמנה יאמר כשרואה הלכנה מאמר הגמ' בסנהדרין (מב). מאי מברך בא"י אמ"ה אשר במאמרו כו'. וכזה כתב בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' שפג) לענין ברכת אכילת מרור, עי' מש"כ בשמ"ב (סי' קיט סי"ג). ומצאתי מקור לזה ברשב"ם במס' ב"ב (פכ. ד"ה משום) עי"ש היטב.

דאינו יוצא מפי אדם בר דעת, והוא רק מכוונה גולם כלי, אלא שיש איסור שאמרו כל מקום שהזכרת ש"ש מצויה עניות מצויה. וכ"כ בשו"ת לבושי מרדכי (ח"ד סי' כב) דאעפ"כ יש בזה זלזול השם. וכזה כתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד סי' קעג). אבל בשו"ת דברי יואל (סי' א) מחמיר בזה, מטעם דבהזכרת השם גם גרמא אסור, דהחמירו בו יותר מכל עבירות שבתורה שגם השומע הוא בנידוי עי"ש. וכבר כתבנו בענין זה בשמ"ב (ח"א סי' ו' סק"א) עי"ש שהארכנו בזה.

[ולמחוק קול הברת השם מהמכונה הנ"ל, נראה לי דאין כאן איסור מחיקה, כיון דאין לפנינו צורת אותיות, והא אנן עושין בכל יום בהנחת תפילין צורת שי"ן ודלי"ת ויו"ד עי' הרצונות ואח"כ מסירין, והוה מטעם שאין כאן צורת אותיות, עי' בתוס' מנחות (לה: ד"ה אלו) וביומא (ח. ד"ה ומה ציין). וכ"כ בשו"ת רדב"ז (ח"ד סי' לו) דכל שאינו דרך כתיבה אלא דרך קשירה אין בהם קדושת השם. וכן מפורש בשו"ת נודע ביהודה (מהר"ק סי' א) דמתירין קשר של תפילין ואין בזה מחיקת השם. ועי' כזה בחי' הגר"ז (תפילין פ"ג הט"ז) בדעת הרמב"ם. וא"כ כש"כ בנדון דידן שאין לפנינו שום צורת אותיות. ובענין מחיקת השם עי' גרמא, עי' בדברינו במס' סוטה (ז). ובמס' שבת (קכו: ד"ה לא תעשון). ועי' בשמ"ב (ח"א סי' כת ס"ק טו).

ואם מעריך גרומופן או טעיפ רעקארד ונוצר שם השם, עי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' כה) דאין בזה משום הזכרת ש"ש לבטלה.